

УДК 338.242

О. М. Зборовська,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування
та фондового ринку, Запорізький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8221-9935>

В. І. Дмитрієв,
аспірант, Запорізький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6186-7612>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.18.73

РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Zborovska,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking, Insurance and Fund Market. National University in Zaporizhzhia
V. Dmytriiev,
Postgraduate student of the Zaporizhzhia National University

RISKS IN SMALL BUSINESS ACTIVITIES

У статті набули подальшого розвитку понятійно-категорійний базис управління ризиками в діяльності малих підприємств за рахунок поглиблення змісту поняття ризик. Аналіз термінологічного апарату дозволив виявити основні характерні риси ризикової ситуації. Розглядаються основні, на думку автора, особливості виникнення ризиків: випадковий характер події; управлінське рішення; можливість прогнозування наслідків події; вплив на результати діяльності суб'єкта господарювання; поява додаткових можливостей. Елементи невпевненості та ризику також вносять необхідність вибору нових інструментів в умовах переходу від екстенсивних до інтенсивних методів розвитку економіки.

Визначено, що існуючі різноманітні підходи до класифікації ризиків не охоплюють усіх проблем, пов'язаних з вивченням конкретних видів ризиків, особливо в економічній сфері. Науково обгрунтована класифікація ризиків суб'єктів малого підприємництва. Доведено, що класифікація ризиків суб'єктів господарювання сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків ризикових подій, сприяє чіткому визначенню місця кожного ризику в загальній системі підприємства, створює потенційні можливості для ефективного застосування відповідних методів оцінки та прогнозування ризиків, а також удосконаленню науково-практичних підходів управління ризиком.

The article develops the conceptual and categorical basis for risk management in the activities of small enterprises by deepening the content of the concept of risk. The risks of small enterprises should be considered as risks that arise in the process of their economic activity and may be of a large, special, or natural disaster nature. The introduction of the concept of risks of small enterprises seems useful for conducting a qualitative analysis of the possible occurrence of unforeseen situations in the specific practice of small enterprises as an economic entity.

After analyzing literary sources devoted to the problem of risk, it can be concluded that until now there is no consensus among scientific researchers regarding the definition of the essence of the "risk" category.

The analysis of the terminological apparatus allows to identify the main characteristics of a risk situation. The author considers the main features of risk occurrence: the random nature of the event; management decision; the possibility of predicting the consequences of the event; impact on the

results of the economic entity's activities; the emergence of additional opportunities. Elements of uncertainty and risk also introduce the need to choose new tools in the transition from extensive to intensive methods of economic development.

It is determined that the existing diverse approaches to the classification of risks do not cover all the problems associated with the study of specific types of risks, especially in the economic sphere. A scientifically grounded classification of the risks of small business entities is provided. It is proven that the classification of risks of economic entities contributes to the establishment of cause-and-effect relationships of risk events, contributes to a clear definition of the place of each risk in the overall system of entrepreneurship, creates potential opportunities for the effective application of appropriate methods for assessing and forecasting risks, as well as improving scientific and practical approaches to risk management. Classification is conditional in nature, since it is difficult to draw a hard line between types of risks, because they are all interconnected, changing and complementing each other.

Ключові слова: ризик, малий бізнес, підприємництво, дефініція, класифікація.

Key words: risk, small business, entrepreneurship, definition, classification.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження теоретичних питань, пов'язаних з управлінням ризиками суб'єктів малого бізнесу, є актуальним науковим і практичним завданням. При цьому, поряд з вивченням сутності, основних принципів, характеристик і функцій ризиків, велике значення має класифікація ризиків та аналіз причин їх виникнення у суб'єктів малого бізнесу. В умовах сучасного ринку перед малими суб'єктами господарювання з метою утримання конкурентних позицій постає завдання зниження невпевненості при прийнятті управлінських рішень. Одночасно зростає роль методики оцінки ризиків реалізації прийнятих рішень. Детальне вивчення науково-теоретичних підходів до сутності ризиків та їх класифікації сприяють чіткому визначенню місця кожного ризику в загальній системі малого підприємництва та створюють потенційні можливості для ефективного застосування відповідних методів і прийомів управління ризиком в сучасних умовах. Вивченням проблем управління ризиками займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, однак багато досліджень відрізняються суперечливістю та відсутністю єдиної точки зору навіть за такими основоположними аспектами, як визначення ризиків та їх класифікація.

АНАЛІЗ ОСТАТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам ризиків у підприємництві приділяється велика увага в наукових колах. Багаточисельні наукові публікації українських та зарубіжних дослідників, Друкера П., Купера Д., Рашіди Х., Сливодського А., Тарасової К., Шепеленко О., та ін., з питань природи, сутності, класифікації та методів мінімізації ризиків, з якими доводиться взаємодіяти суб'єктам підприємництва, сприяють розумінню того, що успішна підприємницька діяльність можлива виключно на основі врахування зовнішніх та внутрішніх ризиків.

Особливе місце практично в усіх розділах теорії та практики антикризового управління малих підприємств займає проблема визначення, класифікації, оцінки, контролю та

регулювання проблемних явищ. В публікаціях досліджено також інструментарій визначення оптимального співвідношення ризику та рівня ділової активності, ліквідності, ретельності, заснований на аналізі ролі та місця ризику.

Існуюча література з теорії ризиків характеризується неоднозначністю в постановці термінологічного апарату, інтерпретації основних елементів, характеристик, класифікаційних ознак, причинно-наслідкових зв'язків ризику, розуміння складу та структури факторів невпевненості з якими стикаються суб'єкти підприємницької діяльності. Дослідження ризиків, з позиції систематизації їх класифікаційних ознак набуває особливої актуальності за сучасних умов невизначеності та нестабільності.

МЕТА РОБОТИ

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних положень визначення поняття "ризик", систематизації ризикоутворюючих факторів, дослідження і розвинення класифікаційних ознак ризиків та визначення їх впливу на результати діяльності суб'єктів малого бізнесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Багатофакторна динаміка, зовнішнє оточення об'єкта управління та вплив людського фактору дозволяє зробити висновок, що підприємницька діяльність має ризиковий характер.

Зміст категорії "ризик" здійснюється в розрізі його функцій. Такі дослідники в галузі ризику як Волошина-Сідей В., Тарасова К., Фурсик М., Чуприна І., Шляга О., [1, 6, 7, 9] виділяють такі чотири функції ризику, які дають розгорнуту характеристику ризику як економічної категорії: аналітична, інноваційна, регулятивна, захисна. Наведемо коротку характеристику вищезазначеним функціям.

Аналітична функція полягає в можливості вибору одного з багатьох варіантів управлінського рішення, для чого суб'єкт управлінської дії повинен приймати рішення з урахуванням оцінки наявного стану малого підприємства і прогнозуванням наслідків такого рішення. Інноваційна функція зумовлена можливістю мінімізації

Таблиця 1. Класифікація ризиків малих підприємств

№	Класифікаційна ознака			
1	Природа виникнення ризику			
	1.1.	суб'єктивний	1.2.	об'єктивний
2	Ступінь керованості			
	2.1.	керуємий	2.2.	некеруємий
3	Сфера виникнення			
	3.1. зовнішній некеруємий	3.2. зовнішній керуємий	3.3. внутрішній некеруємий	3.4. внутрішній керуємий
4	Можливість забезпечення наслідків ризиків			
	4.1.	забезпечені	4.2.	незабезпечені
5	Етап виникнення			
	5.1.	на етапі планування	5.2.	на етапі реалізації
6	Час тривалості			
	6.1.	довгострокові	6.2.	середньострокові
7	Обсяг впливу			
	7.1.	вплив на усі бізнес-процеси	7.2.	вплив на кілька бізнес-процесів
8	Регулярність виникнення			
	8.1.	постійні	8.2.	періодичні
9	Ступінь ризику			
	9.1.	мінімальний	9.2.	підвищений
10	Характер очікувань			
	10.1.	безумовний	10.2.	маловірогідний
11	Причина виникнення			
	11.1.	фінансова	11.2.	транспортна
12	Територіальне розповсюдження			
	12.1.	глобальний	12.2.	регіональний
13	Форма можливих втрат			
	13.1.	фінансова	13.2.	репутаційна
14	Ступінь участі людини			
	14.1.	управлінська	14.2.	мотиваційна
15	Фізична природа ризику			
	15.1.	психологічна	15.2.	фізіологічна

підвищених ризиків, пов'язаних з новизною розробленої та впровадженої технології або інноваційного продукту, товару або послуги. Регулятивна функція базується на двох аспектах: конструктивному та деструктивному. Конструктивний підхід може бути застосований до фінансово стабільних суб'єктів господарювання, які при плануванні враховують прогнозні показники майбутніх ризиків. Регуляторна функція деструктивного напрямку полягає в тому, що ризик ігнорується, тобто прийняття рішень не базується на результатах аналізу ймовірності та величини ризику, а також урахуванні закономірностей економічної діяльності суб'єктів господарювання. Захисна функція ризику проявляється в необхідності державного регулювання прав і обов'язків осіб, які приймають управлінські рішення, які включають елементи господарського ризику.

Поняття "ризик" наразі не є ustalеним, а сам термін "ризик" пройшов досить тривалий історичний період розвитку. До того ж існування невпевненості та ризику є невід'ємним компонентом підприємницької діяльності. Багатоаспектність ризику призводить до множини несовпадаючих, а інколи протилежних трактувань цієї економічної категорії.

Корольок Т. надає таке визначення цієї категорії "...можливість того, що відбудуться події, які вплинуть на реалізацію стратегії та досягнення бізнес-цілей" [3, с. 69].

Вітчизняний вчений Дячков Д. фокусуючи увагу на складності управлінської діяльності, зазначає, що ризик це "...небезпека настання непередбачених та небажаних для суб'єкта наслідків його дій" [2, с.239]

Звертає увагу погляд Шепеленко О. ка робить висновки, що ризик це "...спосіб господарювання в непередбачених умовах (обставинах), при створюються завдяки особливим здібностям підприємця можливості і необхідність запобігати, зменшувати несприятливі дію стохастичних умов і одержувати в цих умовах підприємницький дохід" [6, с. 192]

Значний інтерес має підхід до розгляду взаємозв'язку понять "невизначеність" та "ризик" Орлової О. Позиція вченої зводиться до наступної дефініції ризику, а саме: "...можливість настання подій з негативними наслідками в результаті певних рішень чи дій. Сутність поняття "ризик" спирається на вивчення властивостей ризику: невизначеності (ризик виникає за умови альтернативного розвитку подій), збитку (оскільки ризик існує, коли результат може призвести до збитку), наявності аналізу розвитку ситуації (ризик передбачає якісну чи кількісну оцінку та розуміння можливості негативних наслідків у майбутньому періоді), приналежності конкретному суб'єкту (тому що

ризик виникає при практичній значущості для кого-небудь очікуваної події)" [5, с. 132].

На нашу думку, наведені вище визначення в більшості своїй не суперечать одне одному і мають право на існування. Аналіз термінологічного апарату "ризик" дозволяє виявити основні характерні риси ризикової ситуації: 1) випадковий характер події; 2) управлінське рішення; 3) можливість прогнозування наслідків події; 4) вплив на результати діяльності суб'єкта господарювання; 5) поява додаткових можливостей.

Проаналізувавши літературні джерела, присвячені проблемі ризику, можна зробити висновок, що до сих пір серед наукових дослідників немає єдиної думки щодо визначення сутності категорії "ризик". "Ризик" як економічна категорія визначається, з одного боку, як загроза майбутніх втрат у вигляді додаткових витрат або отримання більш низьких доходів, а з іншого, як безпека можливого та ймовірного недотримання доходів або втрати ресурсів порівняно з плановими показниками діяльності. Для більш суттєвого розуміння теоретичних оглядів на ризики у малому бізнесі слід розглянути їх класифікацію.

Особливістю класифікації ризиків малого бізнесу мають змішаний характер, можуть бути складовою частиною одне одного. Класифікація носить умовний характер, оскільки складно провести жорсткий поділ кордонів між видами ризиків, тому що всі вони знаходять-

ся у взаємозв'язку, змінюючи та доповнюючи одне одного. Найважливішими ознаками класифікації ризиків є: природа виникнення, сфера виникнення, місце виникнення, сфера виникнення, характер наслідків, обсяг впливу, регулярність виникнення, ступінь можливих втрат, та ін. Класифікація ризиків наведена у таблиці 1.

Слід зазначити, що наведена вище класифікація ризиків є досить умовною, оскільки складно визначити чіткі кордони між різними видами ризиків. Всі вони знаходяться у взаємозв'язку, змінюючи та доповнюючи одне одного як у бік посилення впливу факторів ризику, так і у бік ослаблення такого впливу. Рівні ж ризиків можуть бути різними і залежати від великої кількості факторів.

ВИСНОВКИ

Ми поділяємо наведену класифікацію ризиків суб'єктів малого бізнесу, оскільки саме ця класифікація більш повно розкриває сукупність причин виникнення ризику. Отже, ризиками малих підприємств слід вважати ризики які виникають у процесі їх господарської діяльності, та можуть мати характер великих, особливих або ризиків стихійних лих. Введення поняття "ризики малих підприємств" видається корисним для проведення якісного аналізу можливого виникнення непередбачуваних ситуацій у конкретній практиці діяльності малих підприємств як економічного суб'єкта.

Література:

1. Волошина-Сідей В. В. Аналіз оцінки ризиків як інструмент сталого розвитку підприємництва в умовах глобальних викликів та коронакризи. Приазовський економічний вісник. 2021. № 2 (25). С. 72—76.
2. Дячков Д. В. Формування системи ризик-менеджменту підприємства. Економічний форум. 2015. № 4. С. 235—241.
3. Королюк Т. Систематизація і класифікація ризиків у галузях економічної науки. Галицький економічний вісник. 2015. Т. 48. № 1. С. 62—71.
4. Краля В. Г. Використання інструментарію управлінської діагностики для прийняття ефективних управлінських рішень. Український журнал прикладної економіки. 2021. Том 6. № 1. С. 85—92.
5. Орлова О. М. Ризики промислових підприємств в умовах пандемії COVID-19. Бізнес-Інформ. 2021. № 2. С. 131—137.
6. Тарасова К. І. Класифікація ризиків в економічній теорії. Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2012. № 1 (153). С. 102—115.
7. Чуприна І. В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4 (70). С. 187—194.
8. Шепеленко О. В. Управління підприємницькими ризиками суб'єкта господарювання. Економічні науки: Вісник ДонНУЕТ. 2011. № 4 (52). С. 189—199.
9. Шляга О. В., Фурсик М. В. Сутність діагностики економічного стану підприємства в сучасних умовах господарювання. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. Випуск 5. С. 44—54.
10. Drucker Peter F. The Practice Of Management. Allied Publishers, 1975. 404 p.
11. Cooper D. F., Grey S., Raymond G., Walker P. Project Risk Management Guidelines: Managing Risk in Large

Projects and Complex Procurements. England: John Wiley & Sons, Ltd., 2005. 400 p.

12. Hoodat, H., Rashidi, H. Classification and analysis of risks in software engineering. World Academy of Science, Engineering and Technology. 2009. № 56 (32) C. 446—452. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.193.3662&rep=rep1&type=pdf>

13. Slywotzky A. Turning Strategic Risk into Growth Opportunities. Harvard Business Review. 2008. Sep 15. P. 78-88. URL: https://www.cfin.ru/finanalysis/risk/threats_into_growth.shtml.

References:

1. Voloshyna-Sidej, V.V. (2021), "Analysis of risk assessment as a tool for sustainable development of entrepreneurship in the context of global challenges and the corona crisis", *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 2 (25), pp. 72—76.
2. Diachkov, D.V. (2015), "Formation of an enterprise risk management system", *Ekonomichnyj forum*, vol. 4, pp. 235—241.
3. Koroliuk, T. (2015), "Systematization and classification of risks in the branches of economic science", *Halys'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 48, no. 1, pp. 62—71.
4. Kralia, V.H. (2021), "Use of management diagnostics tools for making effective management decisions", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 6, no. 1, pp. 85—92.
5. Orlova, O.M. (2021), "Risks of industrial enterprises in the context of the COVID-19 pandemic", *Biznes-Inform*, vol. 2, pp. 131—137.
6. Tarasova, K.I. (2012), "Classification of risks in economic theory", *Naukovyj visnyk. Odes'kyj derzhavnyj ekonomichnyj universytet. Vseukrains'ka asotsiatsiia molodykh naukivtsiv. Nauky: ekonomika, politolohiia, istoriia*, vol. 1 (153), pp. 102—115.
7. Chupryna, I.V. (2012), "Concept and classification of risks in entrepreneurial activity", *Zbirnyk naukovykh prats' VNAU*, vol. 4 (70), pp. 187—194.
8. Shepelenko, O.V. (2011), "Management of entrepreneurial risks of a business entity", *Ekonomichni nauky: Visnyk DonNUET*, vol. 4 (52), pp. 189—199.
9. Shliaha, O.V. and Fursyk, M.V. (2013), "The essence of diagnosing the economic condition of an enterprise in modern economic conditions", *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 5, pp. 44—54.
10. Drucker, P.F. (1975), *The Practice Of Management*, Allied Publishers, Mumbai, India.
11. Cooper, D.F. Grey, S. Raymond, G. and Walker, P. (2005), *Project Risk Management Guidelines: Managing Risk in Large Projects and Complex Procurements*, John Wiley & Sons, Ltd., England.
12. Noodat, H. and Rashidi, H. (2009), "Classification and analysis of risks in software engineering", *World Academy of Science, Engineering and Technology*, vol. 56 (32), pp. 446—452, available at: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.193.3662&rep=rep1&type=pdf> (Accessed 15 Aug 2025).
13. Slywotzky, A. (2008), "Turning Strategic Risk into Growth Opportunities", *Harvard Business Review*, Sep 15, pp. 78—88, available at: https://www.cfin.ru/finanalysis/risk/threats_into_growth.shtml. (Accessed 15 Aug 2025).

Стаття надійшла до редакції 22.08.2025 р.